

Сутність і структура професійної готовності соціальних працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами

Ю. П. Пелісьє

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: pelisye@yandex.ru

Paper received 12.10.2016; Accepted for publication 21.10.2016.

Анотація. В статті проаналізовано різні підходи до визначення сутності понять «готовність до діяльності», «готовність до професійної діяльності». Схарактеризовано сутність і структуру готовності фахівців до різних видів професійної діяльності. Визначено сутність і структуру професійної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Ключові слова: *готовність до діяльності, готовність до професійної діяльності, професійна готовність, структура професійної готовності соціального працівника, внутрішньо переміщені особи.*

Вступ. У зв'язку з формуванням в Україні принципово нової системи соціального захисту, соціальної допомоги і обслуговування населення, адекватних новим умовам розвитку нашого суспільства, виникла потреба у відповідних кадрах: соціальних і соціально-педагогічних працівниках нової формації. Вивчення стану підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами передбачає виявлення готовності студентів до такої діяльності в конкретному соціальному середовищі, конкретному випадку та аналіз чинників, які суттєво впливають на її формування у процесі професійної підготовки.

Стислий огляд. Проблема готовності до діяльності стала предметом досліджень фізіологів, психологів і педагогів на початку ХХ століття, коли готовність почали вивчати з позицій теорії рефлексів (І. П. Павлов) і настанови (Д. Н. Узнадзе). До початку 60-х років ХХ століття були виявлені фізіологічні, нейрофізіологічні і психологічні механізми регуляції і саморегуляції поведінки (П. Анохін, Н. Бернштейн, Н. Левітов, А. Лурия, Г. Мегун, Г. Уолтер, А. Ухтомський і ін.), що зумовило проблему готовності до діяльності взагалі і до професійної діяльності зокрема.

Мета – схарактеризувати сутність і структуру професійної готовності соціальних працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Матеріали і методи. В загальному розумінні готовність до діяльності – це складна динамічна система, що характеризується інтелектуальними, емоційними, мотиваційними та вольовими аспектами психіки. Д. І. Узнадзе зазначає, що готовність до діяльності містить усвідомлені та неусвідомлені настанови, моделі ймовірної поведінки, визначення оптимальних засобів діяльності, оцінку своїх можливостей відповідно до майбутніх труднощів та необхідності досягнення певного результату [3, с. 276].

Отже, готовність до діяльності – це стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності. У психології виокремлюють кілька аспектів готовності до діяльності: операційний – володіння певним набором способів дії, знань, умінь та навичок, а також можливість набуття нового досвіду в межах певної діяльності; мотиваційний – система спонукальних якостей щодо певної діяльності (мотиви пізнання, досягнення, самореалізації тощо); соціально-психоло-

гічний – зрілість комунікативної сфери особистості, вміння здійснювати колективно розподілену діяльність, підтримувати стосунки в колективі, уникати деструктивних конфліктів та ін.; психофізіологічний – готовність систем організму діяти в даному напрямі.

В науковій літературі як синоніми вживаються такі поняття, як: «готовність до діяльності», «готовність до праці», «готовність до трудової діяльності», «готовність до професійної діяльності», «професійна готовність тощо». Змістовий аналіз визначених понять показує, що в їх авторських тлумаченнях більше схожості, ніж відмінностей, і дозволяє виокремити такі підходи до визначення готовності до професійної діяльності:

– готовність до професійної діяльності як результат накопичення індивідуального досвіду, необхідних знань, умінь та навичок (Б. Г. Ананьєв, Б. Д. Ломов, Н. В. Кузьміна, П. П. Горностай, В. І. Варваров та ін.). В такому розумінні спостерігаємо отождолення готовності до діяльності та підготовленості до неї;

– готовність як прояв сформованості або необхідного рівня розвитку визначених психічних якостей (властивостей); стан, який забезпечує результат професійної діяльності (К. М. Дурай-Новакова, Я. Л. Коломинський, В. А. Крутецький, В. А. Сластьонін та ін.). Тут готовність до професійної діяльності характеризується багаторівневим мотиваційно-ціннісним утворенням та розглядається як активний стан особистості, що викликає діяльність; наслідок діяльності; якість, що визначає настанови на професійні ситуації та завдання; передумова цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності; стан концентрації можливостей людини, що досягають найвищого ступеня та проявляються в процесі діяльності від початку до її завершення;

– готовність до професійної діяльності як інтегрована якість, що складається з низки елементів (О. В. Госсе, А. А. Деркач, М. І. Дьяченко, Л. А. Кандибович, С. В. Моторіна, В. А. Сластьонін, А. І. Щербаков). Тут готовність постає як прояв всіх сторін особистості в їх цілісності, що забезпечує можливість ефективно виконувати свої професійні функції [1].

Готовність до професійної діяльності має інтегративний характер, що проявляється в упорядкованості внутрішніх структур, узгодженості основних компонентів особистості професіонала, стійкості, стабільності і спадкоємності їх функціонування, тобто

професійна готовність має ознаки, які свідчать про психологічну єдність, цілісність особистості професіонала, що сприяє продуктивній діяльності [1].

Проаналізуємо погляди науковців щодо сутності і структури готовності фахівців до різних видів професійної діяльності.

Так, І. М. Островська-Бугайчук визначає готовність учителя правознавства до роботи з девіантними підлітками як стійке особистісне утворення, в якому інтегровані мотиви, цінності, знання, вміння й особистісні якості майбутнього фахівця, що зумовлює ефективне вирішення виховних завдань у процесі навчально-виховної діяльності з учнями, які мають відхилення в поведінці. До структури такої готовності дослідниця відносить:

- мотиваційно-ціннісний компонент, який, на думку автора, передбачає наявність у вчителя професійного інтересу; мотиваційно-ціннісне ставлення до підготовки до роботи з девіантними підлітками як невід'ємної складової професійної підготовки; потреби в професійному саморозвитку та самовдосконаленні;

- практичний компонент, що складається з: інтелектуально-логічних умінь – критично аналізувати, зіставляти й порівнювати педагогічні факти та явища, давати їм оцінку, аргументувати своє ставлення до них; діагностико-прогностичних умінь – виявляти причини девіантної поведінки, здійснювати моніторинг виховної діяльності, передбачати наслідки виховних дій; організаторсько-комунікативних умінь – налагоджувати взаємодію з девіантними підлітками та їхніми батьками, викликати довіру в учнів, вирішувати й аналізувати конфліктні ситуації, діяти в нестандартних ситуаціях, узгоджувати свої дії з іншими суб'єктами виховного процесу (вчителями, соціальними педагогами, батьками учнів); рефлексивно-корекційних умінь – проводити рефлексійні дії, здійснювати профілактичну та корекційно-педагогічну роботу з учнями;

- особистісний компонент, що відображає наявність у фахівця таких особистих якостей, як гуманізм, чесність, гідність, відповідальність, толерантність, тактовність, доброзичливість, комунікабельність тощо [4].

Готовність майбутніх учителів до роботи з учнями девіантної поведінки науковці [7] визначають як інтеграційну якість особистості, що передбачає мотивацію та особисте ставлення до роботи з учнями девіантної поведінки, знання теоретичних і методологічних основ такої роботи, вміння і навички реалізації психолого-педагогічної роботи з цією категорією дітей. До структури готовності майбутніх учителів до роботи з учнями девіантної поведінки автори відносять такі компоненти:

- індивідуально-мотиваційний (наявність у майбутнього вчителя позитивного ставлення до роботи з учнями девіантної поведінки): інтерес до професії; усвідомлення соціальної та особистісної значущості соціальних і освітніх заходів, необхідності спеціальної роботи з учнями девіантної поведінки; розуміння природи, психології, поведінки і особливостей міжособистісних відносин цієї категорії учнів;

- змістовий (теоретичні знання, необхідні для роботи з учнями з девіантною поведінкою): оперу-

вання основними поняттями в межах професійної діяльності із зазначеною категорією учнів; знання про генезис девіантної поведінки; знання методів діагностики, ефективних форм і методів виховної роботи з учнями девіантної поведінки;

- процедурний (володіння методами роботи з учнями девіантної поведінки): застосування системи діагностичних методик для визначення рівня неконтрольованої поведінки учнів з девіантною поведінкою; уміння виявляти девіантних учнів; застосування ефективних форм і методів позашкільної роботи з учнями девіантної поведінки; здатність до аналізу міжособистісних відносин та особливостей спілкування в колективі дітей з девіантною поведінкою; консультування батьків учнів з поведінковими проблемами та розробка ефективних засобів спільної роботи;

- рефлексивно-оцінювальний (здатність моделювати діяльність на основі аналізу і оцінки роботи з учнями девіантної поведінки): здатність до аналізу результатів своєї роботи і оцінки ступеня власної готовності до роботи з учнями девіантної поведінки; можливість корегувати власну роботу з метою саморозвитку, аналізу нових технологій і засобів роботи; безперервна освіта та навчання; володіння техніками самодіагностики, самосвідомості, постановка цілей діяльності.

В. В. Садова, О. Н. Хахлова, О. О. Резніков визначають професійну готовність соціальних педагогів до організації дитячого дозвілля як комплексне структурне поєднання таких взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів, як:

- мотиваційно-онтологічний, який передбачає емоційно-ціннісне ставлення до дитини, позитивне ставлення до професії і навчання;

- когнітивний, зумовлений психолого-педагогічними знаннями майбутніх соціальних педагогів;

- оперативно-активний, визначений володінням технологій організації дитячого дозвілля [5].

Е. В. Петраков характеризує готовність фахівців до діяльності в поліпрофесійній групі як складну інтегративну якість, представлену єдністю аксіологічного, комунікативного та технологічного компонентів, що операціоналізується через знання, вміння, індивідуально-психологічні особливості особистості та її цінності, які в сукупності дозволяють успішно здійснювати діяльність, спрямовану на досягнення мети.

Д. В. Данко розглядає готовність майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи як стійке особистісне утворення, в якому інтегровані мотиви, емоції, знання і вміння майбутнього фахівця, що зумовлюють ефективне вирішення проблем, пов'язаних з відновленням, збереженням та зміцненням здоров'я населення. Це – здатність обирати і використовувати діагностичні та оцінні інструменти, адекватні рівню складності проблеми клієнта; розробляти і реалізовувати програми профілактики і реабілітації осіб з урахуванням їх потреб і обмежень; обирати і видозмінювати необхідні стратегії медико-соціальної допомоги, організувати і координувати діяльність поліпрофесійних бригад з метою індивідуального супроводу, адаптації та підтримки соціального функціонування клієнтів

медико-соціальної роботи. Готовність до застосування технологій медико-соціальної роботи, на думку автора, характеризується сформованістю таких компонентів: мотиваційного, емоційно-вольового, теоретичного, практичного [2].

С. Ю. Сургова визначає готовність майбутнього соціального працівника до превентивної діяльності як найвищий рівень професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, що передбачає оволодіння студентами системою соціально-педагогічних знань, умінь, навичок, їх активну громадянську позицію, здатність вирішувати творчі завдання превентивного спрямування, прогнозувати і моделювати ситуації попередження негативної соціалізації, наявність гнучкого професійного мислення і високого рівня правової культури. Структуру досліджуваної готовності автор представляє як єдність психологічного, змістового, операційного компонентів [6].

Результати та їх обговорення. Аналіз наукових досліджень показує, що не зважаючи на поширеність та чітке визначення поняття готовності до діяльності, їх обсяг та зміст постійно доповнюються, змінюються залежно від галузі дослідження, об'єкта і мети та є предметом дискусії багатьох дослідників.

Дотепер немає єдиного трактування понять «готовність до професійної діяльності», «професійна готовність», а готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами досі не була предметом наукових досліджень.

Отже, професійну готовність до роботи з внутрішньо переміщеними особами розуміємо як якісну, цілісну, усталену характеристику фахівця із соціальної роботи, який наділений спеціальними знаннями, відповідними вміннями, навичками, якостями, що дозволяють йому ефективно виконувати роботу з внутрішньо переміщеними особами з урахуванням їх психолого-педагогічних особливостей та специфіки їхніх проблем.

Зауважимо, що професійну готовність до роботи з внутрішньо переміщеними особами вважаємо якісною характеристикою соціального працівника, оскільки в ній відображена сукупність істотних ознак, властивостей та особливостей, які відрізняють цього працівника від інших та зумовлюють його індивідуальні особливості. Цілісність та усталеність досліджуваної готовності припускають відповідність змісту особистого життя фахівця із соціальної роботи його професійній діяльності, здатність в критичних ситуаціях зберігати свою життєву стратегію, дотримуватися власних життєвих позицій та ціннісних орієнтацій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем професійної готовності і готовності до професійної діяльності, а також специфіки соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, дозволив визначити структуру професійної готовності соціального працівника до роботи з внутрішньо переміщеними особами, яку утворюють сукупність таких взаємозв'язаних компонентів:

– *ціннісно-мотиваційного*, зумовленого спрямованістю соціального працівника до виконання роботи з

внутрішньо переміщеними особами, його особистісною зацікавленістю в кінцевому результаті цієї роботи та підвищенні ефективності своєї професійної діяльності. Показниками ціннісно-мотиваційного компонента професійної готовності соціального працівника до професійної діяльності з внутрішньо переміщеними особами виступили: внутрішня мотивація на навчально-професійну діяльність, ціннісні орієнтації. В процесі роботи з ВПО найбільш важливими серед ціннісних орієнтацій вважаємо бажання допомагати та милосердне ставлення до інших;

– *когнітивного*, представленого знаннями у суспільній, соціально-педагогічній, соціально-психологічній та соціально-правовій галузях. До таких знань відносимо: знання понятійно-термінологічного апарату соціальної роботи з мігрантами та біженцями; соціальної та міграційної політики в роботі з внутрішньо переміщеними особами та особливостей діяльності соціальних служб в межах реалізації програм допомоги ВПО; міжнародних та державно-правових засад соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами; методів та технологій соціальної роботи з різними категоріями мігрантів та біженців; технологій соціального «втручання» та менеджменту соціальної роботи з ВПО.

– *практико-технологічного*, який передбачає уміння і навички фахівця із соціальної роботи застосовувати здобуті знання в роботі з ВПО, а саме: працювати як з групою клієнтів, так і індивідуально; надавати допомогу різним групам ВПО (дітям, молоді, жінкам, людям похилого віку, інвалідам тощо); налагоджувати комунікацію з ВПО, колегами та іншими спеціалістами; вести випадки клієнтів; проводити інтервенції (пряма робота з клієнтами, співробітництво з колегами та іншими спеціалістами, аналіз та зміна планів діяльності за необхідності); вести робочі записи (вести особисті справи клієнтів, готувати звіти та ін.); проводити дослідження із застосуванням кількісних та якісних методів збору інформації; застосовувати організаційно-правові механізми забезпечення соціального захисту та правового супроводу ВПО;

– *соціально-психологічного*, зумовленого особистісними якостями соціального працівника, які сприяють його активній взаємодії з ВПО, творчому переосмисленню і використанню досвіду соціальної роботи при виконанні своєї діяльності, формуванню настанови на інноваційний пошук і розвиток індивідуального стилю роботи в ЗПО, тобто активністю, комунікативністю, толерантністю, емпатією, емоційною усталеністю, стресостійкістю тощо. Показниками соціально-психологічного компонента професійної готовності соціальних працівників до роботи з ВПО обрано такі: соціальна активність, комунікативність, соціальна толерантність, соціальна емпатія та емоційна усталеність.

Висновки. Вважаємо, що наявність зазначених знань, умінь, навичок, індивідуально-психологічних якостей, важливих для здійснення соціальної роботи з ВПО, забезпечать професійну готовність соціального працівника до роботи з зазначеною категорією осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова М. Ю. Анализ подходов к определению профессиональной готовности к деятельности водителя // Ярославский педагогический вестник, 2012. – № 3 – Том II (Психолого-педагогические науки). – Режим доступа: http://vestnik.yvspu.org/releases/2012_3pp/58.pdf.
2. Данко Д.В. Подготовка майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата пед. наук: спец. 13.00.04. – «Теорія і методика професійної освіти» / Д.В. Данко. – Тернопіль, 2015. – 25с.
3. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – Москва: ИКЦ «Март», Ростов н/Д: издательский центр «Март», 2005. – 448 с.
4. Островська-Бугайчук І.М. Підготовка майбутніх учителів правознавства до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / І.М. Островська. – Харків, 2011. – 28с.
5. Сургова С.Ю. Формування готовності о превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата пед. наук: спец. 13.00.05 – «Соціальна педагогіка» / С.Ю. Сургова. – Луганськ, 2012. – 19с.
6. Sadovaya V.V., Khakhlova O. N., Reznikov A.A. The Formation of Professional Readiness of a Social Teacher to Organization of Children's Leisure Time Activities. International Journal of Environmental & Science Education, 2015, 10(4), p.595-602.
7. Zhanar B.B., Nurmagambetova B.A., Ahatayeva G.B. Diagnosis Of Readiness Of The Future Teachers To Work With Students Of Deviant Behavior. Procedia – Social and Behavioral Sciences 190 (2015) p. 180 – 185.

REFERENCES

1. Abramova M. U. The analysis of approaches to determination of readiness for professional activity of the driver // Yaroslavl Pedagogical Gazette, 2012. – № 3 – Volume II (psychological and pedagogical sciences). – Access mode: http://vestnik.yvspu.org/releases/2012_3pp/58.pdf.
2. Danko D.V. The training of future social workers to use technology medical social work profession: author. dis. on competition sciences. stupas. candidate ped. sciences: specialty 13.00.04. – «Theory and Methods of Professional Education» / D.V. Danko. – Ternopol, 2015. – 25p.
3. Kodzhaspirova G.M., Kodzhaspirov A.J. Dictionary of pedagogy. – Moscow: ICC «Mart», Rostov n/D: Publishing Center «Mart», 2005. – 448 p.
4. Ostrowska-Bugaichuk I.M. Training future law teachers to work with adolescents deviant behavior: author. dis. on competition sciences. stupas. candidate ped. sciences: specialty 13.00.04. – «Theory and Methods of Professional Education» / I.M. Ostrowska- Bugaichuk. – Kharkiv, 2011. – 28p.
5. Sadovaya V.V., Khakhlova O. N., Reznikov A.A. The Formation of Professional Readiness of a Social Teacher to Organization of Children's Leisure Time Activities. International Journal of Environmental & Science Education, 2015, 10(4), p.595-602.
6. Surgova S.Y. Formation of readiness of preventive of future social workers in high school: author. dis. on competition sciences. stupas. candidate ped. sciences: specialty 13.00.05. – «Social pedagogy» / S.Y. Surgova. – Lugansk, 2012. – 19p.
7. Zhanar B.B., Nurmagambetova B.A., Ahatayeva G.B. Diagnosis Of Readiness Of The Future Teachers To Work With Students Of Deviant Behavior. Procedia – Social and Behavioral Sciences 190 (2015) p. 180 – 185.

The nature and structure of professional readiness of social workers to work with internally displaced persons

Pelissier J. P.

Annotation. In article presented analysis various approaches for determination essence of concepts «preparedness for activity», «preparedness for professional activities». Characterize the structure and essence of readiness for professionals different types professional activity. Defined essence and structure of professional readiness for future up social workers who working with internally displaced persons.

Keywords: *readiness for activity, readiness to professional activity, professional readiness, the structure of professional readiness of social workers.*

Сущность и структура профессиональной готовности социальных работников к работе с внутренне перемещенными лицами

Ю. П. Пелльсье

Аннотация. В статье проанализированы различные подходы к определению сущности понятий «готовность к деятельности», «готовность к профессиональной деятельности». Охарактеризована сущность и структура готовности специалистов к различным видам профессиональной деятельности. Определена сущность и структура профессиональной готовности будущих социальных работников к работе с внутренне перемещенными лицами.

Ключевые слова: *готовность к деятельности, готовность к профессиональной деятельности, профессиональная готовность, структура профессиональной готовности социального работника.*